

‘BAI BARR’, UN HIDRÒNIM IBÈRIC ESCRIT SOBRE UNA FUSAIOLA IBÈRICA TROBADA A VALLS

Antoni JAQUEMOT BALLARIN

Una fusaiola trobada al Vilar Gros de Valls:¹

En tota recerca de noms, de persones, de cases, de llocs, intentem recuperar la memòria històrica de l’onomàstica, terme molt actual, aquest de la «memòria històrica». Noms oblidats, soterrats o amagats del nostre passat immediat i antic han estat foragitats pel remolí aclaparador de termes procedents de noves formes de vida, d’ocupacions residencials, industrials, de procedència global, noms que sovint s’accepten imposats per gent aliena a l’onomàstica que fan prioritat al màrqueting. També, al llarg del temps, hi ha hagut canvis de noms per tal d’identificar els nous repobladors o propietaris amb llurs noms personals.

Indagar, posar a la llum o restablir, si es pot, els noms perduts no solament és investigació històrica sinó també un sentiment romàntic com és saber quin nom tenia el lloc que trepitgem des de la més antiga edat i amb els diferents idiomes que els habitants de cada època hagin donat al mateix indret o la transformació en el temps del topònim original amb llurs variacions successives. La investigació pot abastar el nom de tot un país, d’una comarca o d’un llogarret.

De vegades un canvi d’idioma no suposa un nou nom sinó la seva traducció.

Aquest darrer cas és el que proposo: El canyissar del Gaià² i potser també

-
- 1.- Maria Isabel PANOSA. Revista *Complutum*, (UC Madrid) núm. 4 (1993) i «La escritura ibérica en Cataluña y su contexto socioeconómico. Siglos v-1 a.C.» ps. 290-291. Vitoria 1999. Universidad del País Vasco Servicio Editorial Euskal Herriko Unibertsitatea
  - 2.- Una moneda ibèrica de l’àrea de Kese (Tarragona) aporta la llegenda del topònim GAIØ (KAIO) IO escrit en signes ibèrics. <http://www.tesorillo.com/hispania/2ibericas1.htm>. Probablement pertanyent a la ciutat ibèrica al costat de Santes Creus. Gaiano 1154.

el del Francolí antic, el Tulcis³.

La toponímia i el substrat ens ajuden a entendre «l'enigmàtica antiga llengua ruda i atea hispànica», aquella que Coromines anomena «la llengua de les tenebres del temps», la llengua ibèrica.

En aquest treball d'onomàstica ens interessa l'estudi del darrer sintagma BAI-BAÀ de l'escrit enunciat, i que és aliè a la nostra llengua actual, junt amb els «noms» ibers SINEGUN i SIÀLI que l'acompanyen, els quals relaciono amb els noms del substrat 'senill', que és una «mena de canya», on 'sinegun' voldria dir «lloc de canyes» i 'xirla', del castellà i basc, que és «rossellona, petxina».

BAI-BAÀ són dos mots separables, però junts són un hàpax fins aquest moment del lèxic ibèric descobert. Existeixen en paral·lel en iber BAIKAR BAITAN, BAIBOGE.

Observem com BAI forma topònims:

BAITOLO = Baètulo, Badalona
BAILO = Baelo (Cadis)
*BAISOKE (Coromines) = Besòs (delta, aiguamoll).
*BAITE = Betis (delta del Guadalquivir)
BAIAS en les etimologies de Sant Isidor és PORT
BAIKA = Vega
IBAI en basc és RIU.⁴

També BAR forma topònims:

BAR (Pont de Bar) = de Baix, pla, vall
IBAR en basc és «riba, ribera, vall»⁴
BAÀKENO (Barcelona)
(I)VAR(S) (de Noguera)
BARCA Substrat hispànic emprat també en orografia constant-hi topònims⁵
BÀRCENA dels substrat castellà «terreny pendent, inclinat»

-
- 3.- *Onomasticon*: La proposta etimològica del riu Francolí anunciada per Coromines, la fa venir d'un hipocorístic del nom personal Franc. No la trobo encertada, m'inclino per la que ell rebutja de M. de Montoliu el qual hi veu *fluminculinus. Coromines, ell mateix, informa que el nom del «conill» és ibèric i vol dir «animal de cova, de galeria». Coves que donen nom a Montconill damunt Manresa, aleshores «el riu de l'espluga, de la cova» és encertat: *(flumen)conia. Tulcis, el seu nom antic registrat, seria el nom llatinitzat de l'indígena *Tolòkoni
  - 4.- Diccionari «3000 Hiztegia». Departamento Cultura Viceconsejería de Política Lingüística Euskal Herria
  - 5.- COROMINES, J. *Diccionari crític i etimològic de la llengua catalana*. Entrada «Barca» i «Conill».

BAIBARR és, doncs, «part baixa del riu» i és oposat a BAIKULA «part alta del riu» (La Baecula Bètica clàssica «Alt Guadalquivir». La Baecula d'Osona clàssica «Part alta del Ter»)⁶

A la part baixa del riu es troben els canyissars i llacunes.⁷

El Vilar Gros era l'antic hàbitat on s'ha trobat la fusaiola amb l'escrit. És un petit turó tocant a l'estació de tren i al camp de futbol al costat del Barranc Sec de Valls. Va ser una entitat important segons les troballes descobertes comparables a les de Kese, part Baixa de Tarragona, i el poblat del Puig Ferrer a Nulles, en la via de Tàrraco a Illirda (Lleida).⁸

El terme de BAIONA en la zona industrial de Valls no tindrà res a veure. Segurament és un nom personal de procedència d'aquella ciutat atlàntica.

La ciutat de Valls va ser fundada a l'any 1009 com a Vallis. A l'any 1024 surt escrit Vallibus (entre valls). Segons Coromines: «És versemblant que al·ludeixi a dues rambles seques que circumden la població».⁹ Es tractaria de la Rasa de Masmolets i de la Rasa de Fontscaldes, les quals s'ajunten a la població. Un xic més avall hi va a parar el Torrent Sec. Valls es troba entre els rius Francolí i Gaià.

Dels arenys i rambles en llocs plans de l'Alt Camp en diuen «rases», i a la Conca de Barberà, «fondos» i «torrents» quan neixen a les muntanyes a ambdós llocs. Aquestes «rases» i aquests «fondos» antigament es devien dir «valls», de la mateixa manera que es diuen al Baix Ebre;¹⁰ potser ve d'una reminiscència de l'iber 'bai'?

6.- Mapa de Ptolomeu segons A. Tovar, ps. 32 i 33 de «La Romanización». José María BLÁZQUEZ, 1986. Ediciones Istmo.

7.- El tram final del riu Gaià per Joan VIVES i Hèctor HERNÁNDEZ. <http://www.raco.cat/index.php/Resclosa/article/viewFile/27241/27075>

8.- Inventari de Jaciments Arqueològics. Annex I. Isaías Arrayan Morales. Referència 3.21.4, p. 762.

9.- *Onomasticon Cataloniae*, Joan Coromines.

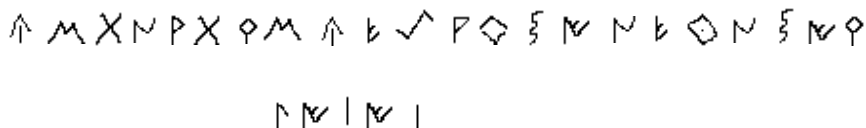
10.- Atles de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

Dirigit als qui tinguin el cuc del desxifrat ibèric:

1. *uætánatàæuekiaàsinekunsilàibaibà*

Proposta de segmentació d'aquesta seqüència aplicant el mètode combinatori amb referència a altres escrits:

UÆTAN ATAÀÆU EKIAÀ SINEKUN SIÀLI BAI BAÀ

UÆTAN. Paral·lel: UETALA (Llíria). En basc 'uzta', «collita», 'uztan' «a collir, aneu a collir, colliu».

ATAÀÆU. En basc: 'zu're aita' (el vostre pare) > 'ata'r zu'.

EKIAÀ. Ekia'r «del senyor, de la possessió». En basc, 'euki', «posseir».

SINEGUN. El substrat 'senill', «mena de canya». 'sinegun', «lloc de canyes, pantà». En basc, 'singo', «fons», i 'zingira', «pantà».

SIÀLI. Basc i castellà, 'xirla', «rossellona, petxina».

BAI BAÀ. «el baix riu».

Proposta de traducció:

«Aneu a collir per la possessió del vostre pare petxines al baix riu».